

Kuidas Avinurme poisist Eesti esiorientalist sai: **Märt Läänemets 60**

Tunnen Märt Läänemetsa kauem kui ükski teine Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi (EAO) liige. Seega põhineb jutt isiklikel mälestustel, mistap ärgu heidetagu ette, kui välja kukub pisut nii nagu ühes Olaf Kopvillemi laulus: „Küll juubilari tegudele palju sõnu pühendas / nii osavasti ennast nende tegudega ühendas.“.

Nimelt sai 1980. aasta augusti viimastel päevadel Tartu Ülikooli ühiselamus, täpsemalt Pälsoni 23-207, kokku viieliikmeline tubakond, kuhu kuulusid psühholoogiarebased Herkel Keila kihelkonnast Rahulast ja Läänemets Avinurme kihelkonnast Maetsmalt. Märt on naljatamisi rääkinud, et meie mõlema kodukülad said nime seal asunud muinaskalme järgi ja küllap on meil siis isemoodi side teispoolsusega.

Lisaks olid toas nr 207 hiljem kurva elusaatusega Urmas Norden (1962–2001) Kehrast ja Harri Mägi (1955–2012) Loksa kandist Viinis-tult. Harri oli vanem kui teised ja temast sai suurepärase kursusevanem. Meiega liitus veel ajalooüliõpilane Aare Koll Palamuselt. Sellist pead-jalad koos elamist on praegu raske ette kujutada, aga tollal alustati ülikoolielu just niiviisi. Kuna psühholoogid võtsid varem kohale jõudnutena seina-äärsed voodid endale, jäi Kolli koiku enam vähem keset tuba. Järgmistel aastatel läks ta juba mujale, aga juurde tulid nooremad psühholoogid Mait Raun ja Jaan Ehlevest. Ruumi lisandus selle arvelt, kui mina varase armu-jana samuti lahkusin.

Siin tuleb alla kriipsutada, et nii suur tulevaste sanskriti keele harrastajate tihedus pisikeses toauberikus oli ja on Eesti jaoks unikaalne. Nimelt pärast seda, kui Mait Raun sai taasiseseisvumise ajal kuulsaks terava poliitkolumnistina, naasis ta Tallinnast Tartusse ja läks ülikooliaegse kamraadi Märdi juurde sanskritti õppima. Nüüd pühendub ta juba pikemat aega Supilinnas upanišaadide, Nāgārdžuna ja budistlike suutrate mõneti alternatiivsel viisil tõlkimisele.

Age seda, mis edasi saab, me 1980. aastal mõistagi ei teadnud. Märt oli algul uutest tuttavatest kõige vaiksem, tema lahutamatud kaaslased olid Honoré de Balzaci kogutud teosed. Siiski ei tulnud nurgas süvenenult lugemine meie toas mitte alati välja ja juba paari esimese ühikanädalaga said ka nooremad maapoised hästi selgeks, mis asi on taksoviin ja mis on kuiv vein. Ühtlasi selgus, et „vaikne“ Märt oskab kitarri mängida, mis oli asendamatu abimees peamiste tudengilaulude omandamiseks nii eesti kui ka saksa keeles.

Õppetöö viibis, sest meid saadeti tolle aja kombe kohaselt Tabivere kanti kolhoosi. Sinna mindi Tartust väikse bussiloksuga, nii et ruumpuudusel said poisid ilusaid kursuseõdesid süles hoida ja lõbus oli olla. Akadeemilises mõttes oli esimene semester pettumus, sest ühtegi erialaloengut ei peetud. Selle asemel saime kõrgemat matemaatikat ja kõikvõimalikku füsioloogiat. Ühesõnaga, psühholoogiidealism, kui midagi sellist ka olemas oli, lõi kõikuma, aga sõbrad jäid.

Sestap hakkasime huvi tundma, mis ülikoolis veel toimub. Ühel sügisõhtul jäi ühika teadetetahvil silma kuulutus, mis kutsus orientalistikaringi hooaja avaüritusele. Teadsime küll päris hästi, mis on ornitoloogia, aga orientalistika — mis see veel on? Mäletasin, et mu isa tõmbas kunagi sigarette „Orient“, mille pakendil olid islamimaailma motiivid. Et siis midagi sinnapoole?

Igal juhul otsustasime vaatama minna. Arvan, et esimene kord oli Norden ka kaasas, päris täpselt ei mäleta. Igal juhul meie Märdiga jäimegi „keemiaringi“¹ vahet seerima.

Orientalistikaringi asjaajamine käis kui kellavärk, olid kvoorumilehed ja koostati protokolle. Nende materjalide põhjal on Idakirjas üle-

¹ Suur auditoorium endises Tartu ülikooli keemiahoones praeguse asukohaga Jakobi tn 2. — *Toim.*

vaate teinud Tarmo Kulmar.² Ta toob orientalistikaringi struktuuri plahvatusliku laienemisena esile 11. veebruaril 1981 loodud sektiioonid. Neid oli kokku kuus, teiste seas India-Tiibeti sektiioon (juhendaja Linnart Mäll, esimees eesti filoloogia tudeng Ülo Valk), Hiina-Jaapani sektiioon (juhendaja Linnart Mäll, esimees Märt Läänemets) ning Ida psühholoogia sektiioon (juhendaja Peeter Tulviste, esimees Andres Herkel).

No mida me teadsime sel ajal Indiast, Tiibetist või Ida psühholoogiast? Oli ka julgustükk panna esmakursuslased sektiioone juhtima. Tegelikult meid päris valiti, aga eks see oli vanemate olijate heatahtlik vandenõu. Mälli (1938–2010) olime orientalistikaõhtutel juba mitu korda kuulanud, kui ta pidas loenguid oma *Bhagavadgītā* tõlke puhul.³ Tulviste (1945–2017) oli sel ajal psühholoogiaosakonna hinnatuim õppejõud, aga alles hakkas meile erialaloenguid pidama.

Meie huvid Märdiga näitasid kohe erinevust, sest tema asus õppima keeli, mida mina esialgu vajalikuks ei pidanud. Märt läks hiina ja sanskriti keelega eest ära, juurde õppis tiibeti keelt. Mina registreerisin end alles kolmandal kursusel tiibeti keele kursusele ja hiljem süvenesin sanskriti keelde põhiliselt Maret Kargi juhendamisel. Aga see sündis siis, kui orientalistika oli meid juba lõplikult nakatanud. „Daamide ja härrade ring“ oli lihtsalt nii erinev kõigest muust, mida me enda ümber nägime.

Ringis tekkisid ka suhted üle ülikooli, sest seal oli füüsikuid, arstiüliõpilasi, geograafe jt. Vanema psühholoogina hoidis meie tegemistel silma peal alati sõbralik ja jutukas Harri Ints. Raske on öelda, kas oleksin sinna jäänud, kui Märt poleks eest vedanud. Kui aga hakkasin tegema töid sõltuvusliku tekkimise tõlgenduste kohta budismis ja budoloogias, hakkas see teema justkui ise mind edasi vedama.

Psühholoogiakateedri vabameelne õhustik aitas kaasa sellele, et õppejõutööst kõrvaldatud Mäll sai hakata koos Tulvistega juhendama meie kursuse- ja diplomitöid. Märdi esimene kursusetöö oli mitmekülgse saksa filosoofi Wilhelm Dilthey kohta. Nagu mina ta toonastest seletustest

² Vt Tarmo Kulmar. Idamaahuvi hiilgeaeg Eestis: Tartu Riikliku Ülikooli Üliõpilaste Teadusliku Ühingu orientalistikaringi viis esimest aastat. — *Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2017*, lk 7–24.

³ Esmatrükk ilmus 1980. aastal. Vt *Bhagavadgītā*. Tlk Linnart Mäll. — *Loomingu Raamatukogu*, 1980, nr 40–41.

aru sain, tähendas Dilthey hermeneutika tekstide mõistmist ja tõlgendamist sisseelamise kaudu. Sellist sisseelamist budistlike tekstide puhul sai ta aga harjutada juba diplomitöös, mis puudutas Asanga värssskomentaari (*Kārikāṣaptati*) *Teemantsuutrale* (*Vajracchedikā Prajñāpāramitā*).

Märdi pühendumine muutis üpris loogiliseks tema jäämise Tartu Ülikooli juurde ka pärast lõpetamist. Tegelikult ei olnud see nii lihtne ja mingit otseteed aspirantuuri orientalistika alal polnud olemas. Kui kursusekaaslased püüdsid saada sundsuunamisel endale vähegi normaal-seid kohti, siis Märt püüdis ära nihverdada vabadiplomiga, et mitte olla saadetud Tallinna rakisetehase Pioneer psühholoogiks. Kuidagi läks see tal korda ja kohe värbas Jaan Huik ta oma rakenduspsühholoogia laborisse. Ilmselt oli Huigil kiirelt abilist vaja ja see, et Märdi huvid teda kuhugi mujale vedasid, polnud liiga suur probleem.

Mõni aasta hiljem (1989) sai ta juba võimaluse asuda nooremteaduriks ajaloo ja semiootika laboratooriumis, millest veel pisut hiljem (1991) tekkis orientalistika laboratoorium. Orientalistika muutis Tartu Ülikoolis oma asukohta ja allüksuse nimetust pidevalt, aga üks oli Mälli näol olemas ülitugev ankur ja Märt sai areneda just enda soovitud suunas. Mõistagi ei läinud Läänemetsast mööda Mälli poliitilised tegemised, eriti seoses Esindamata Rahvaste Organisatsiooniga, aga ka nii mõnigi valimiskampaania. Keerulisil üleminekuaastail hakkasid talle avanema võimalused täiendada end Hiinas ning hiljem, nullindate alguses, juba Taiwanil.

Kuivõrd doktoritöö teemaks jäid aga ikkagi *pradžñāpāramitā* suutrad, mille aluskeeleks on sanskrit, siis joonistus Märdi uurimissuundades välja kaks vektorit: budoloogia ja klassikaline sinoloogia. Tänapäevaga sidus seda veel lühiajaline töötamine välisministeeriumis ning arvukad ajaleheartiklid Hiina ja Taiwani tänapäeva poliitika kohta, mis kujundasid Läänemetsast ajapikku meie juhtiva Hiina-spetsialisti.

Minu liigagi pikaks veninud poliitikuaastatel Tallinnas jäi Märt justkui hädavajalikuks ühenduslüliks Tartu ja ülikooliga. Pärast Linnart Mälli surma oli see roll veelgi tähtsam. Ja sarnane ülikooliühenduse hoidja oli ta ka meie omaaegse psühholoogide kursuse jaoks. Ehk kui tuli nostalgiline mõte taas Tartus kokku saada, oli ikka Märt see peakorraldaja. Nagu

polekski ta vahepeal *alma mater*'i sammaste vahelt lahkunud.

Ainult et see kõik muutus mulle ootamatult 2020. aasta märtsis. Jäin jahmunult arvutiekraani põrnitsema, kui lugesin Tartu Postimehest, et teenekas orientalist on ülikoolist minema löödud. No päris nii muidugi ei kirjutatud, aga selline mulje jäi. Tuleb lisada, et mina olin sel ajal Riigikogust väljalangemise järel osalt eneseotsinguil, mille üheks väljundiks sai vanuigi eksternina doktorantuuri minek. Märt oli juhendaja.

Võtsin siis muidugi telefoni ja helistasin. Erinevalt minust oli Märt väga rahulik. „Nojah, need tingimused ei sobinud mulle enam,“ kõlas vastus. Ta rääkis, et miski otseselt seisma ei jää, ka juhendamine mitte, ja mingeid asju ta ülikoolis lepingute alusel ikka edasi teeb. „Pealegi on olemas ja jätkab tegevust Eesti Akadeemiline Orientaalselts,“ rõhutas ta.

Tõepoolest, ajal kui klassikaline orientalistika on ülikoolisisesest leivatükivõitluse käigus jäetud eikellegimaa servale, on kodanikuinitsiatiivil põhinev EAO justkui peamine teadustegevuse üksus. Vähemalt klassikalise orientalistika puhul. Aastaraamat ju ilmub, konverentsid toimuvad ja elu käib. Seltsi president on juba mõnda aega Märt Läänemets. Seda rolli on ta täitnud elurõõmsalt ja kohusetundlikult — nii ülikoolis töötades, vabakutselisena kui ka Sisekaitseakadeemia teaduri ametis olles.

Võime olla uhked selle üle, et just klassikaline orientalistika on pakunud kõige pädevamaid hinnanguid ka nüüdisajale — eeskätt muidugi sellele, kuidas areneb Hiina. Vahepealne kaubandusoptimism on vaibunud ja omaks on võetud just selline kriitiline suhtumine, mida esindab Läänemets ja esindas varem ka Linnart Mäll. Sinoloogia usaldusväärsust ei taga mõni äsja pakutud uus kaubandusdiil, vaid aastatuhandete pikkuse ajaloo ja kultuuripärandi tundmine.

Seniks aga, kuni ülejäänud akadeemilised institutsioonid selle tõdemuseni jõuavad (ja küllap nad jõuavad), künnab orientaalselts oma vagu edasi.

Otsisin lõpetuseks mõnd head tsitaati Läänemetsa tehtud tõlgetest. See võiks olla Mo Yan'i romaanist *Punane sorgo*,⁴ mille eestindamise eest sai juubilar 2014. aasta Eesti Kultuurkapitali aastapremia. Aga see romaan annab nii naturalistlikult edasi XX sajandi Hiinas valitsenud

⁴ Mo Yan. *Punane sorgo*. (Sari: Ajavaim.) Hiina keelest tõlkinud Mäart Läänemets. Tallinn: Kolibri, 2014.

vägivalda, et ma ei leidnud sealt midagi, millega sobivalt juubeldada. See võiks olla midagi ka vanaaja strateegiaõpetlaste Sun Zi ja Sun Bini *Sõja seadustest*,⁵ aga sel juhul tuleks meil pikalt süveneda näiteks Ukraina lahingutarkusesse ning Venemaa valitsejate tehtud vigadesse. Aga see oleks juba mõne teise loengu või kirjatüki teema.

Sellepärast leian ma lahenduse hoopiski *Põimiksuutra* tõlkekatkendist, millest joondudes võiksime ka meie, EAO liikmed, pöörduda oma 60. sünnipäeva pidanud esimehe poole püüdliku meele ja tänu-tundega, nagu pöördus õpilane Sudhana prints Mandžušrī poole:

*Kannatlikkus — see on sinu turviseks:
teadmismõõk kaastunde käes sul ihutud;
kuradite malevaga võitled sa.
Võta minu eestki seista, vägimees.*⁶

Andres Herkel

⁵ Sun Zi, Sun Bin. *Sõja seadused*. Klassikalisest hiina keelest tõlkinud ja kommenteerinud Märt Läänemets. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused; Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2001.

⁶ Märt Läänemets. *Gaṇḍavyūhasūtra kui ajalooallikas. (Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis 17.)* Tartu Ülikooli Kirjastus, 2009, lk 79.